

ZOFIA REMISZEWSKA
ORCID: 0000-0002-9995-0203
Uniwersytet Opolski
E-mail: zremiszewska@uni.opole.pl

SAMOKONTROLA MŁODZIEŻY AKADEMICKIEJ W KONTEKŚCIE POPEŁNIONYCH WOBEC NIEJ BŁĘDÓW WYCHOWAWCZYCH. KONSTRUOWANIE JEJ TOŻSAMOŚCI

WPROWADZENIE

Ambiwalentna, wieloznaczna ponowoczesność charakteryzuje się tym, że zachodzą w niej zjawiska przesilenia rzeczywistości społeczno-kulturowej mogące prowadzić do zaburzeń tożsamości młodych ludzi. Młodzież współcześnie żyje w zmieniającym się świecie. Następuje dekonstrukcja tradycyjnych systemów wartości na rzecz ich różnorodności, w szczególności na płaszczyźnie doświadczeń religijnych. Reinterpretacja tradycyjnej religii skutkuje afirmacją autonomicznych potrzeb, co doprowadza do odrzucenia historycznego i kulturowego procesu rozwojowego. Taki obraz świata, w jakim żyjemy, to konfiguracja mozaikowych elementów zdefragmentaryzowanej rzeczywistości społecznej, w której normy moralne i światopoglądowe przybierają właśnie taką – mozaikową postać¹. Zmianie ulegają konteksty społeczno-kulturowe wpływające na kształtowanie poglądów etycznych, stylu życia i sposobu wartościowania – to świat „upozorowania”, w którym autentyczna jest nieautentyczność. To świat, w którym człowiek chce decydować o tym, co dobre i co złe, przy czym wyborów moralnych nie podejmuje na podstawie jednoznacznych kryteriów dobra i zła – opiera się raczej na kryteriach zindywidualizowanych. To świat, w którym autorytety, także religijne

¹ S.H. Zaręba, M. Zarzecki, *Homo consumens, homo eligens, homo creator – procesy fragmentaryzacji życia religijnego w zbiorowości młodzieży akademickiej*, [w:] *Między konstrukcją a dekonstrukcją uniwersum znaczeń. Badania religijności młodzieży akademickiej w latach 1988–1998–2005–2017*, red. S.H. Zaręba i M. Zarzecki, Warszawskie Wydawnictwo Socjologiczne, Warszawa 2018, s. 10.

czy też społeczno-kulturowe, tracą na znaczeniu, to świat prowadzący do destabilizacji ładu aksjonormatywnego². Otaczająca nas rzeczywistość jest „rozluźniona”, pozbawiona jakichkolwiek wyznaczników i standardów (także moralnych). Zachodzi w niej narastający proces „uniepcwnienia”³.

Konstruowanie tożsamości młodzieży, które następuje w ciągle zmieniającym się świecie, a tym samym w zmieniającym się społeczeństwie, natrafia na przeciwności. Składają się na nie zmiany społeczne powodujące radykalne przekształcenia warunków i stylów życia ludzi, które – wpływając na całokształt egzystencji człowieka – wiążą się z jego świadomością i poczuciem sensu życia. Dominującą wartością jest wolność, która w życiu młodych ludzi jest wartością wszechogarniającą i która jak dotąd w takiej skali nigdy nie przeważała. Taki stan rzeczy pozwala na refleksyjne spojrzenie na siebie oraz na swoje możliwości, dzięki czemu przed młodymi ludźmi rozpościerają się perspektywy, które są w ich zasięgu. Zarazem jednak w warunkach permanentnej zmiany muszą oni reagować na wciąż zmieniające się sytuacje, ponieważ płynna rzeczywistość to „ciągłość nieustanności jej ruchu”⁴.

W takiej to – wyżej przedstawionej – współczesnej rzeczywistości młodzi ludzie zmuszeni są do budowania swojego świata, który w ich pragnieniach jest zindywidualizowanym projektem „pięknego życia” i który nie opierałby się na nakazach oraz zakazach, lecz bardziej na preferencjach lub przyzwoleniach. Młodzi ludzie w takim świecie mają moralność kompromisową, pragmatyczną, utylitarną, płynną i niekonsekwentną, a nawet „moralność bez zasad”⁵. Taka sytuacja powoduje, że ich rodzice stawiani są przed dylematem: Jak wychowywać, gdy tradycyjne wychowanie traci na znaczeniu?

W niniejszym opracowaniu próbuję odpowiedzieć na następujące pytanie: Jak pomóc młodym ludziom w określeniu samych siebie – poprzez ich wychowanie w kierunku budowania samokontroli – by ułatwić im poszukiwanie swojego miejsca we współczesnym świecie charakteryzującym się „kruchością terażniejszości”, by łatwiej im było żyć? W artykule podkreślam znaczenie błędów wychowawczych popełnianych przez rodziców badanej młodzieży, które mają wpływ na jej samokontrolę, a tym samym na budowanie jej tożsamości.

² Z. Remiszewska, *Szanse i zagrożenia dla aksjologicznych podstaw życia człowieka*, [w:] *Życie wartościowe w perspektywie aksjologii pedagogicznej*, red. A. Cudowska, Wydawnictwo Katedra, Gdańsk 2018, s. 37–38.

³ B. Majerek, *Niepcwność w społeczeństwie współczesnym. Studium socjopedagogiczne*, Oficyna Wydawnicza „Impuls”, Kraków 2018, s. 13.

⁴ M.J. Szymański, *Edukacja w zmieniającym się społeczeństwie*, Difin, Warszawa 2021, s. 86–87.

⁵ J. Mariański, *Między rajem a apokalipsą. O potrzebie wychowania ku wartościom uniwersalnym*, [w:] *Wychowanie. Pojęcia. Procesy. Konteksty. Interdyscyplinarne ujęcie*, t. 2, red. M. Dudzińska, M. Czerepaniak-Walczak, GWP, Gdańsk 2007, s. 53–54.

W literaturze przedmiotu można odnaleźć pogląd, że nasza samokontrola w znacznym stopniu zależy od naszego okresu dzieciństwa. Rozwój samokontroli u osób dorosłych też jest możliwy, jednak wiąże się to z większym wysiłkiem niż u osób, które wykazywały wysoką samokontrolę już w dzieciństwie. Środowisko wczesnego dzieciństwa pomaga kształtować ścieżki samokontroli w rozwijającym się mózgu⁶. Poziom samokontroli jest w dużej mierze determinowany przez zachowania wychowawcze rodziców⁷.

TOŻSAMOŚĆ, SAMOKONTROLA, BŁĄD WYCHOWAWCZY

Tożsamość, którą można inaczej określić jako samoświadomość, to wiedza o sobie, o swoich uczuciach, powstająca w procesie introspekcji i doświadczania samego siebie. Wiedzę tę zdobywamy dzięki osobistej zdolności człowieka do bycia obserwatorem, aktorem działającym i sędzią wartościującym własne postępowanie w kontekście społecznym – czyli poprzez wizję własnej osoby, która jest wynikiem nie tylko samoobserwacji i samooceny, ale także wiedzy o tym, jak nas widzą i oceniają inni. Tożsamość zawiera w sobie strukturę uczuć, wartości i wyobrażeń (pozytywne i negatywne przekonania na temat własnej osoby), wyznaczającą stosunek do siebie samego i stosunek do innych ludzi, kultury i tradycji⁸.

Tożsamość możemy scharakteryzować także jako swoistą samowiedzę sprowadzoną do kompletowania wiedzy o samym sobie. Formułujemy wtedy pytania: Kim jesteśmy? Skąd pochodzimy? Dokąd idziemy? To wówczas pytamy o istotę własnej egzystencji i swoje miejsce w świecie. Zdaniem Agnieszki Cybal-Michalskiej tożsamość nie jest dana, lecz podlega nieustannym zmianom, ewoluuje. Kształtowana jest w toku całego życia. Budowaniu tożsamości może sprzyjać świadomość refleksyjna jednostki oraz poczucie bycia „osobą”⁹. Tożsamość człowieka kształtowana jest przez zachowania wymagające m.in. udziału samokontroli¹⁰.

⁶ A. Tarullo, J. Obradovic, M.R. Gunnar, *Self-control and the developing brain*, „Zero to Three” 2009, Vol. 29, No. 3, s. 31–37.

⁷ T.S. Braver, J.R. Gray, G.C. Burgess, *Explaining the many varieties of working memory variation: Dual mechanisms of cognitive control*, [w:] *Variation in working memory*, eds. A.R. Conway, C. Jarrold, J. Kane, A. Miyake, J.N. Towse, Oxford University Press, Oxford 2007, s. 76–106.

⁸ E. Wysocka, *Doświadczanie życia w młodości – problemy, kryzysy i strategie ich rozwiązywania*, Wydawnictwo UŚ, Katowice 2010, s. 69.

⁹ A. Cybal-Michalska, *Tożsamość młodzieży w perspektywie globalnego świata. Studium socjopedagogiczne*, Wydawnictwo Naukowe UAM, Poznań 2006, s. 89.

¹⁰ R.F. Baumeister, *Wyczerpywanie się ego i funkcja wykonawcza Ja*, [w:] *Ja i tożsamość – perspektywa psychologiczna*, red. A. Tesser, R.B. Felson, J.M. Suls, GWP, Gdańsk 2004, s. 18–38.

Samokontrola, inaczej nazywana samodyscypliną, utożsamiana z siłą woli, jest jednym z tych czynników, które optymalizują życie człowieka, powodując, że żyje się łatwiej. To umiejętność kontrolowania własnych emocji i pragnień, umiejętność przeciwstawiania się pożądaniami i pokusom. To ona uruchamia mechanizmy pozwalające uzupełnić niedostatki silnej woli dla realizacji określonych celów, uruchamia zdolność do odrzucania gratyfikacji¹¹. Samokontrola to jeden z najważniejszych predyktorów życia, który umożliwia lepsze przystosowanie się człowieka do różnych sytuacji, np. społecznych, lepsze postrzeganie samego siebie, zapewnia wyższy poziom optymizmu¹².

Samokontrola to zamierzona i dowolna zmiana własnych reakcji. Dzięki niej posiadamy zdolność, która umożliwia nam opieranie się impulsom (chęci wykonania rzeczy niepotrzebnych, zbytecznych). Ludziom, którzy mają większą samokontrolę, lepiej wiedzie się w życiu, ponieważ sprawniej radzą sobie ze stresem i frustracją. W okresie szkolnym mają lepsze osiągnięcia w nauce, natomiast w okresie dorosłości budują stabilne związki partnerskie. Z kolei niedostatek samokontroli może powodować katastroficzne skutki w wymiarze zarówno społecznym, jak i jednostkowym¹³.

Samokontrolę można określić jako cechę, jako zdolność, która umożliwia realizowanie długoterminowych, dalekosiężnych celów, bez zważania przy tym na zewnętrzne przeszkody i wewnętrzne impulsy¹⁴. Jest to konkretne działanie, w którym zamiar przekładany jest na jego realizację¹⁵. Samokontroli można się nauczyć, np. poprzez taki proces wychowania, dzięki któremu będziemy mogli rozumieć swoje potrzeby. Jednak należy mieć na uwadze, że jest to proces trudny, złożony, w związku z tym nieuniknione są jego zaburzenia i trudno przy tym ustrzec się popełnienia błędów wychowawczych.

Zdaniem Bogusława Śliwerskiego błąd wychowawczy jest to doświadczanie przez wychowanka w toku interakcji z osobą wychowującą wadliwego funkcyj-

¹¹ I. Mudrecka, *Wzmacnianie samokontroli jako cel wychowania resocjalizującego*, [w:] *Teoretyczne i metodyczne aspekty resocjalizacji młodzieży niedostosowanej społecznie*, red. I. Mudrecka, Pedagogium, Warszawa 2017, s. 43.

¹² J.P. Tangney, R.F. Baumeister, A. Boone, *High self-control predicts good adjustment, less pathology, better grades, and interpersonal success*, „Journal of Personality” 2004, No. 72.

¹³ B. Wojciszke, D. Doliński, *Psychologia społeczna*, [w:] *Psychologia akademicka. Podręcznik*, t. 2, red. J. Strelau, D. Doliński, GWP, Gdańsk 2018, s. 322.

¹⁴ R.F. Baumeister, J. Tierney, *Willpower: Rediscovering the greatest human strength*, Penguin Books, New York 2011; M.K. Krug, C. Carter, *Anterior Cingulate Cortex contributions to cognitive and emotional processing: A general purpose mechanism for cognitive control and self-control*, [w:] *Self-control in society, mind, and brain*, eds. R.R. Hassin, K. Ochsner, Y. Trope, Oxford University Press, Oxford 2011; M. Muraven, R.F. Baumeister, *Self-regulation and depletion of limited resources: Does self-control resemble a muscle?*, „Psychological Bulletin” 2000, No. 126.

¹⁵ E. Nęcka, R. Wujcik, J. Orzechowski, A. Gruszka, B. Janik, M. Nowak, N. Wójcik, *New scales for the assessment of self-control*, „Polish Psychological Bulletin” 2016, Vol. 47, No. 3.

nowania społecznego, utraty wiary w siebie, a także utrwalenia poczucia krzywdy, niesprawiedliwości, postawy bierności i posłuszeństwa. Błąd wychowawczy popełniany przez wychowawcę rzutuje na niewłaściwy rozwój osoby wychowywanej. Możemy mówić wówczas o porażce w wychowaniu¹⁶.

Porażka ma więc miejsce, gdy występują sytuacje świadczące o braku skuteczności procesu wychowawczego. Owa porażka wychowawcza może zaistnieć, gdy zamierzony przez rodziców i nauczycieli cel wychowawczy nie zostaje osiągnięty, czy też osiąga się go, ale w stopniu niewystarczającym. Można wtedy uznać, że proces wychowania przebiegał nieprawidłowo, ponieważ popełniane błędy wychowawcze spowodowały zakłócenia w relacjach między podmiotami procesu wychowania¹⁷. Antonina Gurycka, definiując błąd wychowawczy, ujmuje go jako zachowanie wychowawcy stanowiące realną przyczynę (lub ryzyko) powstania szkodliwych dla rozwoju wychowanka skutków¹⁸. Charakterystyczne dla tej definicji jest to, że błąd wychowawczy wiąże ona z ryzykiem prawdopodobieństwa wystąpienia skutków negatywnych dla rozwoju dziecka.

Wychowując dziecko, wychowawca narażony jest na popełnianie szeregu różnych błędów wychowawczych. Gurycka wyróżnia dziewięć podstawowych błędów wychowawczych – błędnych zachowań rodziców i nauczycieli. Wśród nich występują takie zachowania, jak: rygoryzm, agresja, hamowanie aktywności, obojętność, nadmierne eksponowanie własnej osoby, uleganie (bezsilność), zastępowanie (wyręczanie), idealizacja, brak konsekwencji. Szczegółowy opis błędnych zachowań wychowawczych przedstawiam w tabeli 1.

Tabela 1. Błędy wychowawcze

Lp.	Błędy wychowawcze	Opis błędu
1	Rygoryzm	rozumiany jako bezwzględne oczekiwanie wykonania poleceń, skrupulatna ocena dziecka; wymagania jednoznacznie określone – wykluczające swobodę, a narzucające posłuszeństwo, to ścisła kontrola postępowania dziecka
2	Agresja	rozumiana jako atak słowny, fizyczny czy symboliczny stanowiący formę zagrożenia, poniżenia dziecka
3	Hamowanie aktywności	rozumiane jako akty zakłócające czy też zakazujące aktywności własnej dziecka; to również wywieranie presji w celu wywołania zmiany rodzaju jego aktywności, pozbawione przy tym racjonalnych przesłanek

¹⁶ B. Śliwerski, *Pedagogika ogólna. Podstawowe prawidłowości*, Oficyna Wydawnicza „Impuls”, Kraków 2012, s. 328.

¹⁷ A.M. Tchorzewski, *Sukces i porażka w wychowaniu*, „Edukacja Elementarna w Teorii i Praktyce” 2014, t. 34, nr 4, s. 16.

¹⁸ A. Gurycka, *Błąd w wychowaniu*, Wydawnictwa Szkolne i Pedagogiczne, Warszawa 1990, s. 24.

4	Obojętność	rozumiana jako brak zainteresowania dzieckiem, to dystans wobec niego i jego aktywności
5	Eksponowanie siebie	rozumiane jako koncentracja uwagi dziecka na atutach/walorach wychowawcy, potrzebach, odczuciach wtórnych w stosunku do aktualnych potrzeb i odczuć dziecka; to chęć imponowania, wyróżniania się, ale też obrażanie się
6	Uleganie	rozumiane jako bezradność, to spełnianie kapryśków dziecka, wycofywanie się ze stawianych mu wymagań, demonstrowanie własnej bezsilności wobec niego
7	Zastępowanie	rozumiane jako wyręczanie dziecka w jego przedsięwzięciach, to zastępowanie go w działaniu, przejmowanie jego aktywności bez czekania na wyniki jego pracy
8	Idealizacja dziecka	rozumiana jako utożsamianie się z dzieckiem, które postrzegane jest w kategorii najwyższego dobra, nieustanne zajmowanie się dzieckiem dla ochrony przed niebezpieczeństwami, ale też przed sytuacjami, w których dziecko jest dalekie w swoim zachowaniu od idealnego wzorca w mniemaniu wychowawcy; afektacja w stosunku do dziecka, brak krytycyzmu, nadmierna maksymalizacja ocen pozytywnych
9	Niekonsekwencja	rozumiana jako przemienność zachowań błędnych, które zaliczamy do różnych kategorii błędów

Źródło: opracowanie własne na podstawie: A. Gurycka, *Błąd w wychowaniu*, Wydawnictwa Szkolne i Pedagogiczne, Warszawa 1990, s. 80–82.

BADANIA WŁASNE

Przeprowadzone badania miały na celu wyjaśnienie wpływu zachowań wychowawczych rodziców badanej młodzieży akademickiej na jej samokontrolę.

Starłam się odpowiedzieć na dwa podstawowe pytania badawcze:

1. Czy płęć rodziców badanej młodzieży akademickiej różnicuje błędy wychowawcze przez nich popełniane?
2. Jaki jest wpływ błędów wychowawczych (wymienionych w tabeli 1) popełnianych przez rodziców badanej młodzieży akademickiej na poszczególne wymiary jej samokontroli (utrzymywanie celu, kontrola proaktywna, inicjatywa i wytrwałość, przełączanie i elastyczność oraz hamowanie i odraczanie)?

Założyłam, że ojcowie i matki badanej młodzieży akademickiej popełniają podobne błędy wychowawcze – płęć rodziców nie różnicuje popełnianych błędów. Założyłam także, że błędy wychowawcze popełniane przez rodziców badanej młodzieży akademickiej mają istotny wpływ na poszczególne wymiary jej samokontroli.

Próbę badawczą stanowili studenci kierunków pedagogicznych studiów stacjonarnych i niestacjonarnych Uniwersytetu Opolskiego (174 osoby) oraz Pań-

stwowej Wyższej Szkoły Zawodowej w Raciborzu (45 osób) – łącznie 219 osób. W próbie znalazło się 208 kobiet i 11 mężczyzn w wieku od 18 do 35 lat. Badanie zostało przeprowadzone za pośrednictwem Internetu w okresie od stycznia do kwietnia 2022 roku. Zostało zaprojektowane w postaci anonimowej ankiety online, wypełnianej samodzielnie przez respondentów. Zaproszenie do wzięcia udziału w badaniach zostało wysłane do studentów drogą e-mailową. W treści e-maila podany był link do ankiety online. Udział w badaniu był dobrowolny, wszyscy badani zostali zapoznani z celem badań i wyrazili na nie zgodę. Wszystkie osoby badane przed rozpoczęciem badania zostały poinformowane o jego celu, zapewnione o tym, że badania będą anonimowe oraz zapoznane z instrukcją wypełniania kwestionariuszy.

Narzędzia badawcze wykorzystane przeze mnie na potrzeby badań to Kwestionariusz Percepcji Ucznia oraz Nowy Arkusz Samowiedzy NAS-50.

Kwestionariusz Percepcji Ucznia został opracowany przez Antoninę Guryczką i opublikowany w 1990 roku w książce *Błąd w wychowaniu*¹⁹. Składa się z 27 pytań. Na 25 pytań badany ma zaznaczyć odpowiedź na siedmiopunktowej skali: od 1 – *duży błąd wychowawczy* do 7 – *mały błąd wychowawczy*. Dwa pytania wymagają wybrania jednej odpowiedzi pasującej według badanego do przedstawionej sytuacji. Na każdy z błędów mierzonych Kwestionariuszem Percepcji Ucznia składały się 3 itemy.

Do analizy wyników przyjąłem odpowiedzi z pytań zamkniętych; pominęłam pozycje nr 6 i 8, ponieważ były to pytania z wyborem zaproponowanej odpowiedzi. Na potrzeby badań zmieniłam polaryzację skali odpowiedzi, gdzie 1 oznacza *niski (mały) błąd*, a 7 – *duży błąd* (dostosowując ją do polaryzacji kwestionariusza NAS-50), tak aby wyniki wyższe oznaczały większą, a niższe – mniejszą częstotliwość popełniania danego błędu.

Ponieważ kwestionariusz przeznaczony jest do badania dzieci, musiałam wprowadzić do niego pewne modyfikacje, tak aby mogły go wypełnić osoby dorosłe. Dzięki takiemu zabiegowi mogłam retrospektywnie sięgnąć do pamięci z dzieciństwa z poziomu dorosłego respondenta.

Nowy Arkusz Samowiedzy NAS-50²⁰ zawiera 50 pytań, do których osoba ustosunkowuje się na pięciostopniowej skali odpowiedzi: od 1 – *zdecydowanie nie* do 5 – *zdecydowanie tak*. Kwestionariusz składa się z pięciu podskal odpowiadających różnym wymiarom samokontroli:

¹⁹ Tamże, s. 117–122.

²⁰ E. Nęcka, R. Wujcik, J. Orzechowski, A. Gruszka, B. Janik, M. Nowak, N. Wójcik, dz. cyt.; E. Nęcka, *Skala samokontroli NAS-50, wersja polska*, 2021, https://www.researchgate.net/publication/349376553_Skala_samokontroli_NAS-50_wersja_polska/ [dostęp: 10.06.2022].

- utrzymywanie celu (UC) – to zdolność pamiętania własnych intencji i zamiarów, to dotrzymywanie terminów i zobowiązań, to zdolność kontroli nad realizacją planów;
- kontrola proaktywna (KP) – to zachowanie ukierunkowane na przyszły cel, to umiejętność planowania, ustalania harmonogramu;
- inicjatywa i wytrwałość (IW) – to zdolność wyznaczania sobie celów do wykonania, tak aby działać we względnej autonomii wobec wewnętrznych impulsów, zewnętrznych nacisków i wrodzonych lub wyuczonych automatyzmów;
- przełączanie i elastyczność (PE) – to zdolność do zmiany kierunku działania, to przejście od jednej czynności do drugiej; zmiany te mogą być spowodowane okolicznościami (zmiana egzogenna) oraz względami wolicjonalnymi (zmiana endogenna);
- hamowanie i odraczenie (HO) – to zdolność do powstrzymywania się od działań nieadekwatnych, zdolność do odraczenia gratyfikacji, nieuleganie impulsom i zachciankom.

Każda z podskal zawiera po 10 itemów. Wyniki wyższe oznaczają większe nasilenie danego wymiaru samokontroli.

WYNIKI BADAŃ

Do ustalenia, czy płeć rodziców różnicuje błędy wychowawcze, użyłam testu t-Studenta. Z przeprowadzonych badań wynika, że płeć różnicuje rodziców respondentów pod względem popełnianych błędów wychowawczych na poziomie istotnym statystycznie ($p < 0,05$). Średnia popełnianego błędu wychowawczego była wyższa u ojców (5,72) niż u matek (5,28). Tym samym hipoteza zakładająca, że rodzice badanej młodzieży akademickiej popełniają podobne błędy wychowawcze, nie potwierdziła się.

Hipoteza zakładająca, że błędy wychowawcze popełniane przez rodziców badanej młodzieży akademickiej mają wpływ na poszczególne wymiary jej samokontroli, potwierdziła się dla wszystkich czynników samokontroli, i to dla zachowań wychowawczych zarówno ojców, jak i matek.

Weryfikację tej hipotezy o strukturze zależności przyczynowych między grupami zmiennych, którymi były błędy wychowawcze z jednej i czynniki samokontroli z drugiej strony, oparłam na modelu wpływu zmiennych niezależnych na zmienne zależne, czyli na czynniki samokontroli. Zbudowałam w ten sposób model przyczynowy badanego zjawiska, przy czym przyczynowość w tym modelu została wyprowadzona z analizy ścieżek (PA), którą można uznać za statystyczną metodę rekonstruowania mechanizmu badanego zjawiska. Jest to swoisty ekwiwalent manipulacji eksperymentalnej, dzięki któremu można obliczyć liniowy

efekt przyczynowy. W analizie ścieżek za równoważny temu efektowi uważa się regresyjny współczynnik ścieżki²¹.

Przyglądając się efektom bezpośrednim zachowań wychowawczych ojców na czynniki samokontroli (przedstawione w tabeli 2), można zauważyć, że hipoteza potwierdziła się dla każdego czynnika samokontroli. Okazuje się, że najpoważniejszymi błędami wychowawczymi ojców badanej młodzieży akademickiej, mającymi wpływ na osłabienie samokontroli, a nie tylko poszczególnych jej czynników, są uleganie i niekonsekwencja. Pozostałe błędy wychowawcze mają wpływ tylko na poszczególne czynniki samokontroli.

Wśród wyników badań prezentowanych w tabeli 2 możemy zauważyć także takie błędy wychowawcze, które paradoksalnie wzmacniają pewne czynniki samokontroli u badanych przeze mnie osób. Są to takie błędy wychowawcze, jak np. rygorizm, który wzmacnia czynnik samokontroli odpowiedzialny za utrzymywanie celu, oraz agresja, która wzmacnia czynnik samokontroli odpowiedzialny za kontrolę proaktywną.

Ojcowie badanej młodzieży akademickiej popełnili w zasadzie wszystkie podstawowe błędy wychowawcze określone przez Gurycką, z wyjątkiem idealizacji dziecka.

Tabela 2. Efekty bezpośrednie zachowań wychowawczych ojców (błędy według KPU) na czynniki samokontroli (według NAS-50)

Czynniki samokontroli	Zachowania wychowawcze ojców (błędy wychowawcze)								
	Rygorizm	Agresja	Hamowanie aktywności	Obojętność	Eksponowanie siebie	Uleganie	Zastępowanie	Idealizacja dziecka	Niekonsekwencja
	Regresyjny współczynnik ścieżki / bezpośrednie efekty przyczynowe								
Inicjatywa i wytrwałość (IW)						-0,295			
Kontrola proaktywna (KP)		0,134		-0,133		-0,132			-0,179
Przełączanie i elastyczność (PE)				-0,142	0,167		-0,153		

²¹ L. Cohen, L. Manion, K. Morrison, *Research methods in education*, Routledge, London 2005, s. 212–214.

Hamowanie i odraczanie (HO)						-0,272			-0,143
Utrzymanie celu (UC)	0,162		-0,146			-0,151			-0,195

Źródło: opracowanie własne.

Analizując efekty bezpośrednie zachowań wychowawczych matek na czynniki samokontroli (przedstawione w tabeli 3), można zauważyć, że również w tym przypadku hipoteza potwierdziła się dla każdego czynnika samokontroli. Podobnie jak w przypadku ojców, najpoważniejszymi błędami wychowawczymi badanej młodzieży akademickiej mającymi wpływ na osłabienie samokontroli są uleganie i niekonsekwencja. Matki popełniły mniej błędów (istotnych statystycznie) w swoich zachowaniach wychowawczych w stosunku do badanej grupy młodzieży akademickiej – inaczej niż ojcowie – pięć z dziewięciu podstawowych błędów wychowawczych. U matek, podobnie jak w przypadku ojców, także zaobserwowałam paradoks polegający na tym, że błąd wychowawczy – zamiast osłabiać – wzmacnia jeden z czynników samokontroli. Paradoks ten wystąpił w przypadku obojętności, gdzie efekt bezpośredni tego błędnego zachowania wychowawczego wzmacniał czynnik samokontroli, którym było hamowanie i odraczanie. Należy także podkreślić, że ten błąd wychowawczy, który wzmacniał hamowanie i odraczanie w samokontroli, osłabiał inny jej czynnik, mianowicie kontrolę proaktywną.

Tabela 3. Efekty bezpośrednie zachowań wychowawczych matek (błędy według KPU) na czynniki samokontroli (według NAS-50)

Czynniki samokontroli	Zachowania wychowawcze matek (błędy wychowawcze)								
	Rygoryzm	Agresja	Hamowanie aktywności	Obojętność	Eksponowanie siebie	Uleganie	Zastępowanie	Idealizacja dziecka	Niekonsekwencja
	Regresyjny współczynnik ścieżki / bezpośrednie efekty przyczynowe								
Inicjatywa i wytrwałość (IW)	-0,142					-0,376			-0,128
Kontrola proaktywna (KP)				-0,115		-0,180			-0,155

Przełączanie i elastyczność (PE)						-0,143			
Hamowanie i odraczenie (HO)			-0,168	0,217		-0,156			-0,187
Utrzymywanie celu (UC)			-0,179			-0,138			-0,235

Źródło: opracowanie własne.

PODSUMOWANIE I WNIOSKI

W niniejszym opracowaniu poruszam problematykę młodzieży akademickiej, przy czym zawężam ją do kwestii samokontroli młodzieży, tak ważnej w procesie kształtowania tożsamości, a wyniki badań, które przeprowadziłam, kieruję przede wszystkim do rodziców i wychowawców. W opracowaniu można znaleźć przynajmniej częściowe wskazówki, jak wychowywać swoje dzieci, by miały w przyszłości lepsze życie, by były lepiej przygotowane na doświadczanie zjawiska przesilenia rzeczywistości społeczno-kulturowej, by mogły uniknąć zaburzeń w krystalizacji swojej tożsamości. Z przeprowadzonych przeze mnie badań można wnioskować, że błędy popełniane przez rodziców w zachowaniach wychowawczych wpływają na kształtowanie samokontroli ich dzieci, a tym samym determinują jakość ich dalszego życia.

Samokontrola to cecha, dzięki której człowiek potrafi, pomimo sygnałów płynących z zewnątrz, regulować swoje wewnętrzne procesy i zachowania dla realizacji celów, które nie byłyby możliwe do osiągnięcia, gdyby nie było w tym udziału samokontroli. Jest to więc niezwykle przydatna cecha, dzięki której robimy to, co powinniśmy, unikając różnych pokus. Ponadto ludziom z wysokim poziomem samokontroli jest łatwiej w życiu, dlatego też warto byłoby taką cechę posiadać. Samokontrola stanowi taką umiejętność, która jest niezbędna dla osiągnięcia sukcesów w życiu, sukcesów w nauce, sukcesów na płaszczyźnie społecznej i emocjonalnej. Czas rozwijania w sobie samokontroli w sposób szczególnie odnosi się do okresu dzieciństwa. Zwłaszcza tego okresu, gdy obszary mózgu stają się bardziej dojrzałe – wówczas dzieci wykazują zdolność do kontrolowania impulsów, elastycznego przenoszenia uwagi, oczekiwania na nagrodę. Proces rozwoju samokontroli może być także narażony na różnego rodzaju zaburzenia, które mogą występować wówczas, gdy już od wczesnego dzieciństwa dziecko narażone jest na doświadczanie przeciwności losu²², ale też gdy poddane jest np. niewła-

²² A. Tarullo, J. Obradovic, M.R. Gunnar, dz. cyt., s. 31–37.

ściwemu wychowaniu. Walter Mischel uważa, że dla kształtowania samokontroli istotny jest proces wychowania przez rodziców, w którym dziecko będzie mogło odnaleźć: bezpieczny wzorzec przywiązania; bezpieczne środowisko pozbawione stresu; środowisko, w którym będzie zachęcane do autonomii i samodzielnych wyborów; będzie miało zapewnione warunki niezbędne dla ukształtowania zaufania (dotrzymywania obietnic); zapewni się mu stymulację poznawczą (kontrola myśli i impulsów) oraz pobudzi się je do autorefleksji i autodystansowania się²³.

Przeprowadzone przeze mnie badania potwierdziły, że poziom samokontroli badanej młodzieży jest w dużej mierze determinowany przez zachowania wychowawcze rodziców. Potwierdziły tym samym tezy przedstawione przez Amandę Tarullo oraz Todda Bravera i współautorów, które przytoczyłam we wprowadzeniu do niniejszego artykułu. Dlatego też uważam, że rodzice i wychowawcy powinni kłaść większy nacisk na uczenie dzieci zachowań samokontrolnych, dzięki czemu będą miały w przyszłości łatwiejsze i lepsze życie²⁴. Uzyskane wyniki z przeprowadzonych przeze mnie badań mogłyby być pewnego rodzaju wskazówką, jakich błędów wychowawczych należy przy tym unikać.

BIBLIOGRAFIA

- Baumeister R.F., *Wyczerpywanie się ego i funkcja wykonawcza Ja*, [w:] *Ja i tożsamość – perspektywa psychologiczna*, red. A. Tesser, R.B. Felson, J.M. Suls, GWP, Gdańsk 2004, s. 17–38.
- Baumeister R.F., Tierney J., *Willpower: Rediscovering the greatest human strength*, Penguin Books, New York 2011.
- Braver T.S., Gray J.R., Burgess G.C., *Explaining the many varieties of working memory variation: Dual mechanisms of cognitive control*, [w:] *Variation in working memory*, eds. A.R. Conway, C. Jarrold, J. Kane, A. Miyake, J.N. Towse, Oxford University Press, Oxford 2007, s. 76–106.
- Cohen L., Manion L., Morrison K., *Research methods in education*, Routledge, London 2005.
- Cybal-Michalska A., *Tożsamość młodzieży w perspektywie globalnego świata. Studium socjopedagogiczne*, Wydawnictwo Naukowe UAM, Poznań 2006.
- Gurycka A., *Błąd w wychowaniu*, Wydawnictwa Szkolne i Pedagogiczne, Warszawa 1990.
- Krug M.K., Carter C., *Anterior Cingulate Cortex contributions to cognitive and emotional processing: A general purpose mechanism for cognitive control and self-control*, [w:] *Self-control in society, mind, and brain*, eds. R.R. Hassin, K. Ochsner, Y. Trope, Oxford University Press, Oxford 2011, s. 3–26.

²³ W. Mischel, *Test Marshmallow. O korzyściach płynących z samokontroli*, Smak Słowa, Sopot 2015, s. 60.

²⁴ Richmond-Rakerd L.S., Caspi A., Ambler A., d'Arbeloff T., de Bruine M., Elliott M., Harrington H., Hogan S., Houts R.M., Ireland D., Keenan R., Knodt A.R., Melzer T.R., Park S., Poulton R., Ramrakha S., Rasmussen L.J.H., Sack E., Schmidt A.T., ... Moffit T.E., *Childhood self-control forecasts the pace of midlife aging and preparedness for old age*, „PNAS Proceedings of the National Academy of Sciences of the United States of America” 2021, Vol. 118, No. 3, s. 1–11.

- Majerek B., *Niepewność w społeczeństwie współczesnym. Studium socjopedagogiczne*, Oficyna Wydawnicza „Impuls”, Kraków 2018.
- Mariański J., *Między rajem a apokalipsą. O potrzebie wychowania ku wartościom uniwersalnym*, [w:] *Wychowanie. Pojęcia. Procesy. Konteksty. Interdyscyplinarne ujęcie*, t. 2, red. M. Dudzikowa i M. Czerepaniak-Walczak, GWP, Gdańsk 2007, s. 53–82.
- Mischel W., *Test Marshmallow. O korzyściach płynących z samokontroli*, Smak Słowa, Sopot 2015.
- Mudrecka I., *Wzmacnianie samokontroli jako cel wychowania resocjalizującego*, [w:] *Teoretyczne i metodyczne aspekty resocjalizacji młodzieży niedostosowanej społecznie*, red. I. Mudrecka, Pedagogium, Warszawa 2017.
- Muraven M., Baumeister R.F., *Self-regulation and depletion of limited resources: Does self-control resemble a muscle?*, „Psychological Bulletin” 2000, No. 126, s. 247–259.
- Nęcka E., *Skala samokontroli NAS-50, wersja polska*, 2021, https://www.researchgate.net/publication/349376553_Skala_samokontroli_NAS-50_wersja_polska/ [dostęp: 10.06.2022].
- Nęcka E., Wujcik R., Orzechowski J., Gruszka A., Janik B., Nowak M., Wójcik N., *New scales for the assessment of self-control*, „Polish Psychological Bulletin” 2016, Vol. 47, No. 3, s. 346–355.
- Remiszewska Z., *Szanse i zagrożenia dla aksjologicznych podstaw życia człowieka*, [w:] *Życie wartościowe w perspektywie aksjologii pedagogicznej*, red. A. Cudowska, Wydawnictwo Katedra, Gdańsk 2018, s. 37–54.
- Richmond-Rakerd L.S., Caspi A., Ambler A., d’Arbeloff T., de Bruine M., Elliott M., Harrington H., Hogan S., Houts R.M., Ireland D., Keenan R., Knodt A.R., Melzer T.R., Park S., Poulton R., Ramrakha S., Rasmussen L.J.H., Sack E., Schmidt A.T., ... Moffitt T.E., *Childhood self-control forecasts the pace of midlife aging and preparedness for old age*, „PNAS Proceedings of the National Academy of Sciences of the United States of America” 2021, Vol. 118, No. 3, s. 1–11.
- Szymański M.J., *Edukacja w zmieniającym się społeczeństwie*, Difin, Warszawa 2021.
- Śliwowski B., *Pedagogika ogólna. Podstawowe prawidłowości*, Oficyna Wydawnicza „Impuls”, Kraków 2012.
- Tangney J.P., Baumeister R.F., Boone A., *High self-control predicts good adjustment, less pathology, better grades, and interpersonal success*, „Journal of Personality” 2004, No. 72, s. 271–324.
- Tarullo A., Obradovic J., Gunnar M.R., *Self-control and the developing brain*, „Zero to Three” 2009, Vol. 29, No. 3, s. 31–37.
- Tchorzewski A.M., *Sukces i porażka w wychowaniu*, „Edukacja Elementarna w Teorii i Praktyce” 2014, t. 34, nr 4, s. 9–25.
- Wojciszke B., Doliński D., *Psychologia społeczna*, [w:] *Psychologia. akademicka. Podręcznik*, t. 2, red. J. Strelau, D. Doliński, GWP, Gdańsk 2018, s. 293–447.
- Wysocka E., *Doświadczenie życia w młodości – problemy, kryzysy i strategie ich rozwiązywania*, Wydawnictwo UŚ, Katowice 2010.
- Zaręba S.H., Zarzecki M., *Homo consumens, homo elicens, homo creator – procesy fragmentaryzacji życia religijnego w zbiorowości młodzieży akademickiej*, [w:] *Między konstrukcją a dekonstrukcją uniwersum znaczeń. Badania religijności młodzieży akademickiej w latach 1988–1998–2005–2017*, red. S.H. Zaręba i M. Zarzecki, Warszawskie Wydawnictwo Socjologiczne, Warszawa 2018, s. 9–26.

Author: Zofia Remiszewska

Title: Self-control of university students in the context of upbringing mistakes committed to them by their parent’s. Youth identity formation

Keywords: self-control, identity formation, upbringing mistakes, youth

Discipline: Pedagogy

Language: Polish

Document type: Article

Summary

The paper is a research report aimed at explaining the influence of parents' behavior related to the upbringing of the surveyed university students on their self-control. The article raises the issue of academic youth, but narrows it down to their self-control, so important in the process of identity formation. The results of the conducted research are addressed primarily to parents and educators. The first part of the article emphasizes the importance of self-control in building a human identity, it also presents the basic concepts of the discussed issues. For the purposes of this article, appropriate research was carried out to explain the impact of upbringing mistakes made by the parents of the researched students on individual dimensions of their self-control. The causal relationship between upbringing mistakes and self-control factors was determined in the causal model of the studied phenomenon and derived from the path analysis. The text ends with an interpretation of the obtained results, as well as conclusions from the outcomes of the conducted research.